

היחס ההלכתי לקראים

הרב אלעד כהן, רס"ן - ראש מדור כשרות מרה"ס

- א. הקדמה - מי הם הקראים
- ב. תורה שבכתב ותורה שבעל פה כחטיבה אחת - "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני"
- ג. הגדרתם ההלכתית של הקראים
- ד. כשרות הקראים לבוא בקהל

א. הקדמה - מי הם הקראים

במאמר זה נברר את יחס ההלכה היהודית לכת הקראים.

בהסטוריה היהודית אנו מוצאים כתות קדומות שטענו כי בסיני ניתנה לנו אך ורק תורה שבכתב וכי תורה שבע"פ היא ח"ו המצאה של חכמים אשר פירשו את התורה כרצונם. הקבוצות הראשונות שאנו מוצאים שערערו על סמכות חכמי ישראל ועל תורה שבעל פה הן הצדוקים והביתוסים המופיעים בחז"ל, כפי שמובא באבות דרבי נתן⁷⁸ על הפרצה הראשונה של תלמידי אנטיגנוס איש סוכו, צדוק וביתוס במסורת קבלת התורה בעקבות מה ששמעו מרבם⁷⁹: "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמיים עליכם":

"אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני תלמידים שהיו שונים בדבריו... עמדו ודקדקו אחריהן ואמרו מה ראו אבותינו לומר דבר זה אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטול שכרו ערבית אלא אילו היו יודעין אבותינו שיש עולם הבא ויש תחיית המתים לא היו אומרים כך. עמדו ופירשו מן התורה ונפרצו מהן שתי פרצות צדוקין וביתוסין".

וכתב הרשב"ץ⁸⁰ בשם ספר הערוך⁸¹:

"צדוק וביתוס היו תלמידים של אנטיגנוס וטעו בדבריו שאין שכר ועונש בעוה"ב וכפרו בתחית המתים ובעוה"ב... והיה סיבת קלקולם מה שטעו בדברי אנטיגנוס רבם ולא היתה כוונת אנטיגנוס לזה... אבל הם טעו בדבריו. וכתב רבינו משה ז"ל כי דעתם היה לחלוק על התורה כיוון שאין שם עולם

78, ה, ב.

79 אבות ג, ג.

80 מגן אבות א, ג.

81 ערך ביתוסין.

אחר, אבל ראו שאם יפרסמו דעתם זו הרעה לא יקבלוה מהם לרוב פרסום התורה. והתחילו לחלוק על הקבלה כדי להקל מעליהם הגדרים והסייגים ולפרש הכתוב כרצונם... ונתחברה לכל אחת מהם כת אחת נקראים בלשון חכמים צדוקים וביתוסים, ויש כת אחרת מאמינים בתחית המתים ואינם מאמינים במדרשי חכמים והם נקראים היום קראים, והם במזרח מחזיקים בפשוטי הכתובים וחולקים על מדרשי החכמים המקובלים".

וכן מובא בספר סדר הדורות⁸² כי תקופת הקראים החלה בשלהי תקופת הסבוראים וראשית תקופת הגאונים והביא שם בשם ספר יוחסין:

"מר רב יהודה בר מר רב נחמן נעשה ראש ישיבה בסורא... ובימיו היה ענן שהיה בתחילה תלמיד חכם ובעבור שמץ פסול שהיה בו לא נסמך לגאון ונעשה זקן ממרא עפ"י בית דין בעבור שחזק הצדוקים שנדלדלו מהחורבן עד שבא ענן וחזקם".

הכת הקראית התפתחה בבבל ובפרס על ידי ענן בן דוד אשר חכמי ישראל מצאו בו פסול של חוסר יראת שמיים ופריצות ולכן בחרו באחיו לנשיא ולריש גלותא. ענן קיבץ אנשים סביבו ויצא כנגד חכמי ישראל וכנגד תורה שבעל פה.

במאה ה-12 התבססה קהילה גדולה של קראים במצרים וכשהרמב"ם היה במצרים הוצרך לתקן תקנות על מנת לצמצם את השפעתם על היהודים. במאה ה-19 התפתחה אף ברוסיה קהילה של קראים שנהנתה משוויון זכויות מצד השלטונות על ידי שהוכיחו לקיסר כי דתם שונה מהיהדות. כיום ישנם בארץ ישראל יישובים של קראים וכן ערים בהם קיים ריכוז גדול של קראים (רמלה, אשדוד, באר שבע ועוד).

ב. תורה שבכתב ותורה שבעל פה כחטיבה אחת - "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני"

הקראים הינם, ללא ספק, מזרע ישראל, אך מכיוון שפרשו מכלל ישראל וחלקו על יסודות האמונה היהודית בתורה, ובעיקר בתורה שבעל פה, נקבעו להם דינים מיוחדים והתייחסות הלכתית שונה וחמורה יותר, כאשר חלק מההתייחסות נובעת מהיציאה מגדרי ההלכה המשפיעים על מעמדם וייחוסם של הקראים.

גדולי ישראל בכל הדורות התנגדו לכת זו על מנת למנוע את התפשטותה ואת השפעתה על עם ישראל. הרמב"ם ורס"ג יצאו בתקיפות נגד כת זו שהלכה כנגד עיקרי האמונה היהודית.

המשנה במסכת סנהדרין⁸³ מכלילה את האומר אין תחיית המתים מן התורה, אין תורה מן השמיים ואת האפיקורוס כמי שאין להם חלק לעולם הבא. הגמרא שם⁸⁴ כותבת כי אפילו אם אמר: "כל התורה מן השמיים חוץ מפסוק זה שמשא אמרו מפי עצמו ואפילו אמר כל התורה מן השמיים חוץ מדקדוק זה מקל וחומר זה מגזרה שוה זו זהו כי דבר ה' בזה".

הרמב"ם בפיה"מ⁸⁵ מסביר את פירושה של המילה 'אפיקורוס', שעניינה מי שמפקיר ומבזה את התורה או לומדיה וכל מי שאינו מאמין ביסודי התורה. בהמשך מונה הרמב"ם את י"ג עיקרי ויסודות האמונה, כשהשמיני הוא להאמין כי כל התורה כולה הנתונה על ידי משה רבינו ניתנה מפי הגבורה, וכל דיבור, פסוק או סיפור בתורה נאמר מפי הקב"ה למשה. ומוסיף הרמב"ם ואומר וז"ל:

"וכמו כן פירוש התורה המקובל גם כן מפי הגבורה וזה שאנו עושים היום מתבנית הסוכה ולולב ושופר וציצית ותפילין וזולתם הוא בעצמו התבנית אשר אמר ה' יתברך למשה והוא אמר לנו והוא נאמן בשליחותו".

וכך פסק הרמב"ם⁸⁶ והגדיר שלשה סוגי אפיקורסים ושלשה סוגי כופרים בתורה:

"שלשה הן הנקראים אפיקורסים: האומר שאין נבואה, המכחיש נבואתו של משה, והאומר שאין הבורא יודע מעשי בני אדם... שלשה הן הכופרים בתורה: האומר שאין תורה מעם ה' אפילו פסוק אחד או תיבה אחת אם אמר משה אמרו מפי עצמו... וכן הכופר בפירושה והיא תורה שבעל פה והכחיש מגידיה כגון צדוק ובייתוס, והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה תורה זו".

כיהודים המאמינים בקבלת התורה מסיני אנו מאמינים כי תורה שבכתב ניתנה לנו יחד עם תורה שבעל פה ואין אפשרות לפרש חלק גדול ממצוות התורה ללא הקבלה שקבלנו בעל פה איש מפי איש עד משה רבינו שקבל מהקב"ה. וכפי שחז"ל למדונו⁸⁷:

"ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב "ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם". לוחות אלו עשרת הדברות, תורה זה מקרא, והמצוה זו משנה, אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זה גמרא. מלמד שכלם נתנו למשה מסיני".

83 ז, א.

84 צט, א.

85 י, א.

86 הלכות תשובה ג, ח.

87 ברכות ה, א.

אם כן, משה קבל מסיני תורה שלימה – תורה שבכתב ותורה שבעל פה, עליה אמרו חז"ל⁸⁸:
 "לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבעל פה שנאמר 'כי על פי הדברים האלה
 כרתי איתך ברית ואת ישראל'". וכך מופיע במדרש⁸⁹:

"כתב לך את הדברים האלה, הה"ד (הושע ח) אכתוב לו רובי תורתך כמו זר
 נחשבו, בשעה שנגלה הקב"ה בסיני ליתן תורה לישראל אמרה למשה על
 הסדר מקרא ומשנה תלמוד ואגדה, שנאמר (שמות כ) וידבר אלהים את כל
 הדברים האלה, אפילו מה שהתלמיד שואל לרב אמר הקב"ה למשה באותה
 שעה, מאחר שלמדה מפי הקב"ה אמר לו למדה לישראל, אמר לפניו רבש"ע
 אכתוב אותה להם, אמר לו איני מבקש ליתנה להם בכתב, מפני שגלוי לפני
 שעובדי כוכבים עתידים לשלוט בהם ולטול אותה מהם ויהיו בזוים בעובדי
 כוכבים אלא המקרא אני נותן להם במכתב, והמשנה והתלמוד והאגדה אני
 נותן להם על פה".

רואים ממדרש זה כי מחיבתו ואהבתו של הקב"ה לישראל נתן להם מעין כתב סתרים שאין
 לזרים נגיעה ואחיזה בו והיא תורה שבעל פה העוברת מדור לדור, ונתן לחכמים את היכולת
 לחדש בתורה על פי המסורת המקובלת.

אומר המדרש⁹⁰:

"כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם וגו' כל ככל דברים הדברים מצוה המצוה
 מקרא משנה הלכה תלמוד תוספות ואגדות ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד
 לומר לפני רבו כולן נתנו הלכה למשה מסיני".

וזו לשון הרמב"ם⁹¹:

"דע שכל מצוה שנתן הקב"ה למשה רבינו ניתנה לו עם פירושה, היה הקב"ה
 אומר לו המקרא ואח"כ אומר לו פירושו וביאורו וכל מה שכלל אותו המקרא
 המחוכם. וכך עברה תורה שבעל פה מדור לדור עד רבי יהודה הנשיא אשר
 חש שתשכח תורה שבעל פה מישראל ומשום 'עת לעשות לה' הפרו
 תורתך' התיר לכתוב תושב"ע על אף האיסור: 'כי על פי הדברים האלה
 כרתי איתך ברית ואת ישראל (שמות לד), דברים שבכתב אי אתה רשאי
 לאמרם בעל פה ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרן בכתב' (גיטין
 ס, ב)".

88 גיטין ס, ב.

89 שמות רבה מז.

90 קהלת רבה ה, ב.

91 הקדמה לפירוש המשנה.

הרמב"ם שם מונה חמשה חלקים בתורה שבע"פ:

1. פירושים מקובלים ממשה רבינו אשר בהם אין מחלוקת.
2. הלכה למשה מסיני, אשר אף בהם אין מחלוקת.
3. דברים הנלמדים במידות שהתורה נדרשת בהן ועל פי מה שקבלנו מסיני, בהם, עקב ירידת הדורות, נפלו מחלוקות מכיוון שאלו דברים שעברו בעל פה, ואין הדורות המאוחרים שווים לראשונים וממילא נופלת בהם מחלוקת.
4. גזירות שחכמים גזרו כגדר וסייג לתורה.
5. תקנות שתקנו חכמים.

יסודותיה של אמונת עם ישראל מבוססת על מסירת התורה מדור לדור "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וכו'"⁹² והתורה מייחסת חשיבות למצוות תלמוד תורה לבנינו "ושננתם לבניך"⁹³, "ולמדתם אותם את בניכם"⁹⁴, על מנת להבטיח את המשכה של תורה ומסורתה וחינוך הדורות הבאים לתורה⁹⁵.

ב'ספר היכלות' מובא, כי בימי בית שני התגלתה תפארתה וזיוה של תורה שבעל פה. ומקובלנו כי בזמן בית המקדש הראשון, אשר מכוון כנגד תורה שבכתב, אשר בה גילוי השכינה גדול, היה גילוי שכינה של מקדש, נבואה וקרבת אלקים גדולה. וכפי שכותב הרב קוק זצ"ל⁹⁶:

"תורה שבכתב אנו מקבלים על ידי הציור היותר עליון ומקיף שבנשמתנו. דאים אנו על ידה למעלה מכל הגיון ושכל, חשים אנו רוח אלקים עליון מרחפת עלינו זה הוא אור אלוקי עליון אשר ההשגה שלנו בתורה שבכתב היא ברבדים החיצוניים שלה. לעומת זאת תורה שבעל פה אותה גם קבלנו מסיני ניתנה לנו על מנת שאנחנו נלמד, נחדש, נפתח ונבנה על פי המסורת המקובלת בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה.

בתורה שבע"פ אנו יורדים כבר אל החיים, אנו חשים שהננו מקבלים את האורה העליונה בצנור השני שבנשמה בצנור המתקרב לחיי המעשה. אנו חשים שרוח האומה הקשורה כשלהבת בגחלת באור תורת אמת, היא גרמה באופיה המיוחד, שתורה שבע"פ נוצרה בצורתה המיוחדת וכו' ושני אורים

92 אבות א, ב.

93 דברים ו, ז.

94 דברים יט, יא.

95 עיין כוזרי מאמר שלישי, סה.

96 אורות התורה א, א.

הללו (תורה שבכתב ותורה שבעל פה) עושים עולם שלם, ששמים וארץ ישקו בתוכו.”

בימי בית שני, לאחר שנסתם מעיין הנבואה, תורה שבעל פה קבלה תנופה אדירה והתפתחה, ועמדה בבחינת “זה לעומת זה” כנגד הפילוסופיה והחכמה היונית. כנגד סמכות החכמים לחמה חכמת יוון, בראותה את חכמת ישראל כחכמה אלקית העומדת כנגד חכמתם שלהם, כפי שכותב הרמב”ן על הגמרא⁹⁷ האומרת כי “חכם עדיף מנביא”, שישנה הופעת נבואה המתגלה דרך חכמה. ישנו דבר ה’ המתגלה דרך חכמת התורה וניתן לעמלי תורה בבחינת: “העם ההולכים בחושך ראו אור גדול”⁹⁸.

יחד עם התפתחות תורה שבעל פה רבו המחלוקות, מכיוון שמדובר על דברים הנמסרים מדור לדור, כאשר בהבנה ובדרך הלימוד יכולה ליפול מחלוקת.

עם ישראל קבל על עצמו את סמכות החכמים ותורה שבעל פה וכפי שצותה אותנו התורה⁹⁹ לשמוע לבית דין הגדול: “ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וכו’ על פי התורה אשר ירווך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל”.

מסביר בעל ספר החינוך¹⁰⁰ את טעמה של מצוה זו:

“משרשי המצוה לפי שדעות בני האדם חלוקין זה מזה... ויודע אדון הכל ברוך הוא שאילו תהיה כוונת כתובי התורה מסורה ביד כל אחד ואחד מבני אדם איש איש כפי שכלו, יפרש כל אחד מהם דברי התורה כפי סברתו וירבה המחלוקת בישראל במשמעות המצוות, ותעשה התורה ככמה תורות... על כן אלהינו שהוא אדון כל החכמות השלים תורתנו... עם המצוה הזאת שצונו להתנהג בה על פי הפירוש האמתי המקובל לחכמינו הקדמונים עליהם השלום. ובכל דור ודור גם כן, שנשמע אל החכמים הנמצאים שקבלו דבריהם ושתו מים מספריהם... ועם ההסכמה הזאת נכוין אל דרך האמת בידיעת התורה, וזולת זה אם נתפתה אחר מחשבותינו ועניות דעתנו לא נצלח לכל. ועל דרך האמת והשבח הגדול בזאת המצוה אמרו זכרונם לברכה... שאפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן הדברים אין ראוי לנו לחלוק עליהם אבל נעשה כטעותם, וטוב לסבול טעות אחד ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד, ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו שבזה יהיה חורבן הדת וחלוק לב העם והפסד האומה לגמרי. ומפני ענינים אלה נמסרה כוונת התורה אל

97 בבא בתרא יב, א.

98 עיין מדרש תנחומא פרשת נח סימן ג, ד”ה “אלה תולדות”.

99 דברים יא, י-יא.

100 מצווה תצו.

חכמי ישראל, ונצטוו גם כן שיהיו לעולם כת מועטת מן החכמים כפופה לכת המרובין מן השורש הזה, וכמו שכתבתי שם במצות להטות אחרי רבים".

ג. הגדרתם ההלכתית של הקראים

רש"י במסכת עבודה זרה¹⁰¹ בסוגיא העוסקת בעניינם של המינים, שם משמע כי עובד עבודה זרה ומומר להכעיס דינם כמין, מפרש: "מינין - כומרין לעבודת כוכבים בין עובדי כוכבים בין ישראלים". ובמסכת מגילה¹⁰² כותב כי המינים אלו תלמידי ישו הנוצרי. וזו לשונו: "תלמידי ישו הנוצרי, לכך סמכו לה ברכת המינים, שנאמר עוזבי ה' - אלו המינים". כותב הטור¹⁰³: "מיני ישראל והם שעובדים לעבודה זרה, ואפיקורסין והם שכופרים בנבואה ובתורה שבעל פה והעוברים על אחת מכל המצוות להכעיס". הבית יוסף¹⁰⁴ הביא את דברי רבינו ירוחם כי מינים הם האדוקים בעבודה זרה ומשומדים לעבודה זרה.

במשנה תורה לרמב"ם קיימות סתירות ואי בהירות בנוגע להגדרות מין, אפיקורוס, כופר בתורה ומומר. בהלכות תשובה¹⁰⁵ הוא מגדיר את הצדוקים והביתוסים ככופרים בתורה שאין להם חלק לעולם הבא מכיוון שאינם מאמינים בתורה שבעל פה ובקבלת חז"ל, וכך גם הנוצרים, שנכנסים אף לקטגוריה של כופרים בתורה, מכיוון שלשיטתם בטלה התורה והוחלפה חלילה.

לדבריו יוצא כי אף הקראים, מכיוון שאינם מאמינים בתורה שבעל פה ומקבלים עליהם רק את תורה שבכתב, מוגדרים ככופרים בתורה ולא כמינים. לעומת זאת בהלכות ממרים¹⁰⁶ מגדיר הרמב"ם את מי שאינו מאמין בתורה שבעל פה כמין, שזו הגדרה חמורה יותר¹⁰⁷, ולא ככופר בתורה, וביאר הרדב"ז¹⁰⁸ כי כוונת הרמב"ם היא לקראים.

101 כו, ב.

102 יז, ב.

103 חו"מ תכה, ה.

104 חו"מ שלד, כא.

105 ג, ח. הוזכר לעיל.

106 ג, א. וכן בהלכות עבודה זרה י, ב.

107 עיין גיטין מה, ב: "ספר תורה שכתבו מין ישרף" וכתב רש"י כי מין זה האדוק בעבודת כוכבים וודאי לשם עבודת כוכבים כתבו. וע"ע רש"י חולין יג, ב: "מין זה האדוק בעבודת כוכבים". גם הרמב"ם בהלכות תשובה מגדיר מין כעובד עבודה זרה או כאחד שבתפיסתו הינו עובד עבודה זרה, ומשמע שזה חמור יותר, וכדברי הגמרא (ע"ז יז, א) שדורשת על מינות את הפסוק (משלי ה): "הרחק מעליה דרכך", ועליה נאמר: "כל באיה לא ישוכן ולא ישגו ארחות חיים". א"כ זה חלק מגדרי ע"ז וזה חמור יותר מהכופר בתורה או בתורה שבעל פה.

108 ממרים ג, ג ד"ה בד"א.

אלא שבהלכות רוצח ושמירת הנפש¹⁰⁹ הרמב"ם מגדיר מין כעובד עבודה זרה או עושה עבירות להכעיס, ואת אפיקורסים ככאלו שכופרים בתורה ובנבואה. ועוד קשה מהרמב"ם בהלכות שחיטה¹¹⁰ המגדיר מין את מי שכופר בתורה ובמשה רבינו, וכדלעיל בהלכות תשובה. וקשה שהרי בהלכות תשובה כתב הרמב"ם כי מין הוא זה הכופר באלקות או באחדות ה'. אם כן, נדרש ביאור, לדעת הרמב"ם האם מי שאינו מאמין ומקבל עליו תורה שבעל פה וסמכות חכמים נקרא מין, כפי ששמע מהרמב"ם בהלכות ממרים והלכות עבודה זרה, או שמא הם נקראים כופרים בתורה, כפי ששמע מהרמב"ם בהלכות תשובה, או שמא כאפיקורסים כפי ששמע מהרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש.

הלחם משנה¹¹¹ מבאר ש'מינים' זה שם מושאל מפני שהם מבוא למינות, ומשמע שהגדרת מינים המוזכרת ברמב"ם אינה בהכרח כמו הגדרתם אצל חז"ל, אלא הכוונה לדברים שמוכילים למינות. לדבריו, הרמב"ם נוקט שם מין בשם מושאל ואין כוונתו להכריע כי מי שאינו מאמין בתורה שבעל פה ובקבלת חכמים שייקרא מין.

ניתן להוכיח את דבריו מהרמב"ם בהלכות עבדים¹¹², שם הוא כותב:

"כל שטר שיש עליו אפילו עד אחד כותי פסול חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים שהן כשרין בעד אחד ישראל ועד אחד כותי והוא שיהיה כותי חבר. ובזמן הזה שהכותים כגויים לכל דבריהם אנו למדין מהן לצדוקין. שהצדוקין בזמן הזה כמו הכותי באותו הזמן קודם שיגזרו עליהם שיהיו כגויים לכל דבריהם."

יוצא כי אין להחשיב את הקראים כגויים אלא כיהודים אשר מוגדרים ככופרים בתורה או איזה שהוא סוג של אפיקורסות, אך לא מינים, וכפי שבאר הלחם משנה. ראייה נוספת להסבר הלחם משנה היא מהרמב"ם בפירושו המשניות על מסכת חולין¹¹³ וזו לשונו:

"וכן מתנאי המשומד הזה שמותר לאכל משחיטתו שלא יהא צדוקי ולא ביתוסי... והם שקוראים אותם אנשי זמנינו היום מינים בסתם, ואינם מינים לפי אמונתם אלא דינם לענין ההריגה כלומר המתחיל את השטה הזו בראשונה מדעתו הנפסדת כדין המינים, ואינם מינים על האמת, לפי שהם המבוא אל המינות האמתית."

109 ד, י.

110 ד, יד.

111 הלכות עבודה זרה ג, ז-ט.

112 ו, ו.

113 א, ב.

מכאן משמע שהרמב"ם סובר שהם מכונים מינים אע"פ שאינם מינים בהגדרה, אלא מצד שהם מבוא למינות, וכך ניתן לתרץ את הסתירות בדברי הרמב"ם, שכיוון שהם מבוא למינות ופרצו את הגדר נקראים בשם מינים, אע"פ שאינם מינים לכל עניינים.

בספר זקן אהרן¹¹⁴ מקשה אף הוא על הסתירות הללו ברמב"ם ומתרץ כי מינים אלו עובדי עבודה זרה, וכפי שפירש רש"י על תלמידי ישו, ומה שמצינו שהרמב"ם מכנה את הכופר בתורה שבעל פה ובסמכות חכמים כ'מין', זו לשון מושאלת, שלעניין דין מורידין ולא מעלין דינם שווה, אך דין זה שייך רק במייסדי השיטה ולא בכניהם שהם בגדר תינוקות שנשבו.

וכך כותב הרמב"ם בהלכות ממרים¹¹⁵ (בהתייחס לקראים בזמנינו) וזו לשונו:

"במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה שבעל פה ממחשבתו ובדברים שנראו לו... וכפר בתורה שבעל פה תחילה וכן כל הטועים אחריו, אבל בני אותן הטועים ובני בניהם שהדיחו אותם אבותיהם ונולדו במינות וגדלו אותן עליו, הרי הן כתינוק שנשבה לבין הגויים... שהוא אנוס. ואף על פי ששמע אחר כך שהיה יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם כך אלו האוחזים בדרכי אבותיהם שתעו. לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשוך אותם בדרכי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה וכו'".

כלומר מכיוון שאינם עושים מתוך ידיעה אלא משום מנהג אבותיהם שגידלו אותם וחנכו אותם כך, ואינם כופרים בתורה שבעל פה מתוך הכרה וידיעה, לכן דינם קל יותר. וכן נקט הרא"ם¹¹⁶ בנוגע לשאלה האם מותר ללמד קראי תורה:

"ועוד שאין הקראים האלה מאותם המינים הכופרים תחלה בתורה שבעל פה כמו צדוק וביתוס שהם מעצמם ממחשבתם יצאו למינות וכפרו בתורה שבעל פה... אבל אלו הקראים הם בני אותם המינים ובני בניהם... והם דומים לתנוק שנשבה לבין הגויים שנשתקע ממנו תורת היהדות שאף על פי ששמע אחר כך שהוא יהודי אין אנחנו מצוים להענישו מפני שהוא אנוס שהרי גדלוהו הגויים על טעותם".

הרדב"ז כתב שדברי הרמב"ם הללו נאמרו ללמד זכות על הקראים, אך לדעתו קראי זמנינו שונים:

114 לר' אליהו בן בנימין הלוי, סימן כט.

115 ג, ב-ג.

116 שו"ת הרא"ם נו.

”ואין ללמד עליהם זכות שהרי אנו בכל יום מחזירין אותם למוטב ומושכין אותם להאמין בתורה שבעל פה והם מחרפין ומגדפין את בעלי הקבלה ואין לדון את אלו בכלל אנוסים אלא כופרים בתורה שבעל פה”.

ובספר בדק הבית מביא בשם הרמב”ם:

”הקראים כל זמן שלא ידברו תועה על הרבנים... נכון לנו לכבדם ולשאול בשלומם אפילו בבתייהם ולמול בניהם אפילו בשבת היכא דגזור להו גזירה דידן ועבוד להו מילה ופריעה דדלמא נפק מיניהו זרעא מעליא והדרי בתיובתא והכי אשכחן לרבינו האי זצ”ל דאמר הכי”.

ובתשובת רבינו בצלאל אשכנזי¹¹⁷ מביא דברי הרמב”ם ורבינו האי גאון וכתב:

”נמצאת למד כי בקראים הדרים אצלנו בזה”ז לא נמצא בהן אחד מכל המידות שהזכיר הגאון ז”ל כי בכל יום הם מוסיפין גירעון ואינם מלים בניהם שהרי אינם פורעים... ואינם מלים במוהל שלנו ואין מכניסים בבתייהם תלמידי חכמים אדרבה בורחים מהם כבורח מן הנחש ואין מתפללים במנהג שלנו כלל אין אומרים יח’ הרי שהם משונים בכל דבריהם”.

הרמב”ם בתשובותיו דן רבות בנוגע לקראים, כנראה מכיוון שבמצרים פעלה קהילה קראית משמעותית אשר איתה הרמב”ם נאלץ להתמודד. בשו”ת הרמב”ם¹¹⁸ הוא אוסר לצרפם למניין, וכן הוא יוצא¹¹⁹ כנגד מנהגם של הקראים שביטלו טבילת נדה במקוה ותקנו הזאת מים על ידי אשה אחרת במקום טבילה, ותיקן יחד עם רבני מצרים תקנות על מנת למנוע מנהג זה, שכל אשה שתנהג כך תצא בלא כתובה. הרמב”ם הנהיג¹²⁰ לא לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות בבית הכנסת על מנת לא לתת פתחון פה למינים הסוברים כי רק עשרת הדברות הם תורה ולא שאר התורה חלילה, כשם שמובא ברמ”א לגבי אמירת עשרת הדברות בכל יום, שניתן לומר זאת ביחיד ולא בציבור בכל יום ומסביר המשנ”ב¹²¹ שהסיבה לאסור היא מפני הכופרים שיאמרו אין תורה אלא זו. רואים כי הרמב”ם עמד כנגד רוח הקראים, פעל כנגדם ותקן תקנות על מנת למנוע את השפעתם של הקראים על עם ישראל.

117 סוף סימן ג הביאו הש”ל ביו”ד סימן רסו ס”ק ז בדין מילת בנו של קראי בשבת.

118 סימן רסה.

119 שם, סימן רמב.

120 שם, סימן רסג.

121 או”ח א, ס”ק ה.

הפוסקים דנו בנוגע לעניינים הלכתיים לגבי הקראים ונביא כמה דוגמאות הלכתיות:

- א. הש"ך¹²² אסר לאכול משחיטת הקראים אף אם ישראל ראה ששחט יפה.
- ב. אסור לומר לקראים שיעשו מלאכה לישראל ביום טוב מפני שדינם כיהודים¹²³.
- ג. קראי מטמא באוהל כישראל¹²⁴.
- ד. הפוסקים דנו לגבי צירופם למניין ולזימון והעלו לאיסור. המשנה ברורה¹²⁵ אומר כי מי שלא מודה בתורה שבעל פה אינו מצטרף לכל דבר שבקדושה.
- ה. המגן אברהם¹²⁶ מתיר ליילד קראית בשבת מכיוון שהם שומרים שבת.
- ו. נחלקו הפוסקים האם מותר למול קראים בשבת. לדעת הב"י¹²⁷ כל זמן שהקראים לא ידברו תועה על הרבנים שבדור ולא יתלוצצו על דברי רבותינו נכון לנו לכבדם ולשאול בשלומם ולמול את בניהם בשבת ולעשות מילה ופריעה, "דילמא נפק המינייהו זרעא מעליא והדרי בתיובתא". הש"ך¹²⁸ פסק כי אין למול את הקראים בשבת, כיוון שלשיטתם מלים ללא פריעה ונמצא כי אם ימולם הרי הוא מחלל שבת דקיי"ל מל ולא פרע כאילו לא מל. וכן העלה בשו"ת ציץ אליעזר¹²⁹ כי אסור למול את בני הקראים בשבת. הגר"ע יוסף¹³⁰ העלה כי מותר למולם בשבת ובפרט קראים בימינו אשר מתנהגים כחילוניים לכל דבר ועזבו את מנהגי הקראים ויש למול את בניהם בשבת כשם שמלים את בניהם של החילוניים בשבת.

לסיכום חלק זה - הקראים הינם מזרע ישראל אלא שפירשו ויצאו מן הכלל ולכן התייחסות ההלכתית של חכמי ישראל אליהם שונה מההתייחסות לכלל עם ישראל מכיוון שבשיטתם הם עקרו יסודות גדולים עליהם מושתתת תורת ישראל ואמונת ישראל. נראה שהגדרתם היא ככופרים בתורה או אפיקורסים, ואע"פ שבמקומות מסויימים מגדירים הרמב"ם כמינים, פרשניו ונו"כ של הרמב"ם ביארו כי אין כוונתו לדונם כמינים כהגדרת חז"ל, אלא לבטא את חומרת השקפתם. אך כפי שנראה בהלכות אחרות ברמב"ם ובתשובותיו יחסו אל הקראים

122 יו"ד ב, ס"ק כד.

123 שו"ת בנימין זאב, תו-תז.

124 מהר"ם מטראני ב, כט.

125 סימן נה ס"ק מז.

126 או"ח של.

127 יו"ד רסו, יג בשם תשובת הרמב"ם ושו"ת הרא"ם נו.

128 רסו ס"ק יז.

129 חלק ח סימן טו, ה.

130 יבי"א חלק ז, יו"ד כד.

הוא כאל יהודים הכופרים בתורה ואפיקורסים, אך לא הוציאם מכלל ישראל ולא הגדירם כגויים.

ד. כשרות הקראים לבוא בקהל

נושא חמור נוסף עליו דנו הפוסקים ביחס לקראים הוא בנוגע להיתרם של הקראים לבוא בקהל האם מותר לבן ישראל לשאת אשה קראית או לאשה להנשא לקראי? בשו"ת הרמב"ם¹³¹ מביא תשובת רב נטרונאי גאון בנוגע לקראים כי קדושיהן קדושין אך גיטיהן אינן גיטין ולכן קיימות אצל הקראים חששות גדולים של ממזרות מכיוון שמי שנתגרשה כדינם היא אינה מגורשת ונשארה עדיין אשת איש וממילא הולד שתלד הוא ממזר.

הבית יוסף¹³² מביא תשובת רבינו שמשון וזו לשונו:

"על הקראים שאסור להתחתן בהם לפי שנשותיהם מקודשות להם בכסף או בביאה ומגרשין נשותיהן שלא כדת ומשנין ממטבע שטבעו חכמים בגיטין ונשאות לאחרים בחיי הבעלים ונמצאו הבנים ממזרים מאשת איש".

השולחן ערוך לא הביא דעה זו בשו"ע, אך הרמ"א שם פסק וזו לשונו: "הקראים אסור להתחתן בהם וכלם הם ספק ממזרים ואין מקבלים אותם אם רוצים לחזור".

האחרונים¹³³ נתחבטו האם כאשר מרן הב"י הביא הלכה בבית יוסף אך השמיטה מהשו"ע, חזר בו ובסופו של דבר לא פסק כמותה או שמא אין ראייה מכך. אך על כל פנים על פי הרמ"א ודאי שהם אסורים לבוא בקהל, ולא עוד אלא שמוסיף הרמ"א כי אין מקבלים אותם אם רוצים לחזור בתשובה, ומסביר הבית שמואל¹³⁴ שאין מקבלין אותם שמא יתערבו בישראל וישאו נשים וירבו ממזרים.

בשו"ת הרדב"ז¹³⁵ דן באריכות בנוגע להיתר קראים לבוא בקהל וסובר כי הם כשרים לבוא בקהל מכיוון שהם פסולים לעדות¹³⁶ ולכן אין כאן כלל קידושין וממילא הגט אינו גט ומעולם

131 סימן שנא. הרמב"ם שם לא מתייחס ישירות לשאלה האם מותר להתחתן עם קראים אלא דן בנוגע לשאלה אחרת בנוגע לכתובה של קראית.

132 אעה"ז ד, לז.

133 עיין ברכי יוסף או"ח שב ס"ק ד, ומחזיק ברכה יו"ד מז, ד.

134 ס"ק סז.

135 חלק ב תשצו.

136 "אל תשת רשע עד" והרי הם בועלי נדות, אוכלים חמץ בפסח, אוכלים ביום כיפור, אוכלים נבלות וטריפות, ומחללים את המועדות.

היא לא היתה אשת איש ואין כאן חשש ממזרות. ובתשובה אחרת¹³⁷ מתאר הרדב"ז כי רבים מהקראים חזרו בתשובה בימי הנגיד רבי אברהם החסיד¹³⁸ והתחתנו עם משפחות מיוחסות של כהנים. וזו מסקנת תשובתו של הרדב"ז:

"ולענין חשש ממזרות איני מודה לדברי בעל השאלה מפני שאין קדושיהם בעדים כשרים ותקנתם קלקלתם ואפשר שגם הוא לא אמרה אלא בשקדשו בעדים כשרים וכן העלתי באותה תשובה שאם יסכימו לשוב להיות כמונו ממטינא שיבא מכשורא ומקבילנא להו ושרינא להו לבא בקהל ישראל. והנראה לעניות דעתי כתבתי".

בשו"ת אהלי יעקב אף התיר את הקראים לבוא בקהל וסמך על שלשה עמודי עולם, מהר"י בי רב, הרב שמואל בן חכים הלוי והרדב"ז, ואם הם יקבלו עליהם דברי חברות ניתן לקבלם ולהתירם בקהל. וכן הכריע להלכה בשו"ת יביע אומר¹³⁹ כי יש להתירם לבוא בקהל לאחר שיקבלו דברי חברות, ישלחו אליו תלמיד חכם שילמדו הלכות וענייני תפילה, הלכות פסח, יום כיפור וטהרת המשפחה ורק לאחר מכן ניתן לקבלם ולהתירם לבוא בקהל. טעמי ההיתר לשיטתו הם:

- א. קידושיהן אינם כהלכה שהרי העדים פסולים וממילא האשה אינה אשת איש.
- ב. ואף אם נאמר כי קידושיהן קידושין, מאן יימר לן כי הקראי הבא לפנינו כעת אמו נתגרשה או בדורות עברו היו גירושין במשפחה?
- ג. בנוגע לקבלת גרים שאינה לפי ההלכה ולכן יש חשש של גויים גמורים בקראים, סובר הגר"ע יוסף כי אין חוששים למיעוט.

ברם, יש שרצו לומר כי אף הגר"ע יוסף בתשובתו בשו"ת יביע אומר¹⁴⁰ התיר אך ורק את הקראים שבמצרים אך קראים ממקומות אחרים התרחקו יותר ולכן אף לשיטתו אין להתירם. דעת הגר"מ אליהו זצוק"ל¹⁴¹ היא שניתן לקבלם רק לאחר בדיקה של בית דין שלשה דורות לאחור ורק לאחר שיוודע כי לא היה במשפחה זו מקרה של גירושין ולאחר שיקבלו עליהם דברי חברות.

פוסקי אשכנז הלכו בעקבות הרמ"א ואסרו את הקראים מלבוא בקהל, נביא חלקם.

137 חלק א, עג.

138 יש סוברים שזהו בנו של הרמב"ם.

139 חלק ח, אעה"ז סימן יב.

140 חלק ח, אעה"ז טז.

141 מפי בנו הרב שמואל אליהו שליט"א, רבה של צפת ת"ו.

בשו"ת נודע ביהודה¹⁴² דן במי שנשא קראית, ומכיוון שאין רובם ממזרים וכל דפריש מרובא פריש הוא התיר לאחר מעשה ובתנאי שהוריה פרו ממוקם קביעותם, אך אם פרשה לאחר שגדלה אינו מכריע: "איני אומר לא איסור ולא היתר", אך לכתחילה ודאי אוסרם מלבוא בקהל.

בשו"ת ציץ אליעזר¹⁴³ מאריך בעניין הבעיה אשר נוצרה כתוצאה מהעלייה לארץ כשבין העולים עלו אף קראים מארצות שונות, ומכריע כי ישנו איסור להתחתן עמם ואף לא לקבלם בתשובה משני טעמים:

א. חשש ממזרות - מכיוון שקידושיהן קידושין אך גיטיהן אינם גיטין, ממילא האשה נשאת אשת איש ובניה ממזרים.

ב. חשש גויים - מכיוון שגוריהם לא נעשים כהלכה, כי חסרה קבלת מצוות, ממילא הגרות אינה גרות, מה שיוצר חשש כי נסתפחו אליהם במשך הדורות גויים אשר נשאר בגיותן, ולכן קבלתם תגרום בעיות ותקלות חמורות ביוחסין.

וכתב הצי"א כי אף שמצאנו בשו"ת הרדב"ז כי קהל גדול מהם התגייר על ידי רבי אברהם הנגיד אין מכך ראיה לדורנו, ומביא לזה שני טיעונים:

א. שמא מדובר על קבלתם בתשובה אך לא על היתרם לבוא בקהל.

ב. כל זה נעשה בדורות ראשונים אשר אפשר שאז עוד לא סרו לגמרי, ואולי חכמי הדורות הקודמים שהתירו ראו כי גיטיהן גיטין ושנזהרו בענייני עריות. אך בדורות האחרונים שידוע שיש בהם קלקולים וחשש לממזרות, וכן חשש לצירוף גויים על ידי גירות שאינה אמיתית - לא ניתן לקבלם אף אם ישובו.

על פי זה מכריע בעל הציץ אליעזר כי אסור באיסור מוחלט לקבלם, וכך הכריעו חכמי ארץ ישראל וחכמי ירושלים, שלא לקבל את הקראים בקהל ה':

"הבעל שדי חמד... מביא דברי סדר הדורות שכותב כי בשנת... בקשו הקראים מהרב ספר שבעה עינים שישתדל להכשירם ולהביאם בדעת חכמי הגמרא והפליג לעשות ולא עלתה בידו כי לא הסכימו חכמי ישראל... ושוב מוסיף השדי חמד להעיד... על עובדא שהיה בירושלים שהחכם הגדול שבהם בקש מחכמי ישראל... שיקבלוהו לדעת רבותינו הקדושים והבטיח להקדיש כל נכסיו (כי היה רכושו רב) לכוללות עיר הקדש, ולא נתנו און קשבת לבקשתו..."

142 סימן ה.

143 חלק ה, טז.

ובמקום אחר¹⁴⁴ מביא בעל שו"ת ציץ אליעזר את מכתבו של הרב צבי פסח פרנק בנוגע לקראים אשר מתבטא כנגדם ואינו מתיר אותם כלל לבוא בקהל.

"והרני מגלה דעתי מעין שליחותא דרבנן גאוני קדמאה שהקראים איסורן איסור עולם ולא יבואו בקהל ה'".

ומסכם:

"מהאמור עד כה נדמה שעלה בידנו להעביר לפני הקורא והמעייין... את חומר הבעיה שלפנינו... ועד כמה שחרדו לקראתה גדולי הדורות... ועלינו איפוא ללכת בעקבותיהם ולהתוות לנו קו ברור והחלטי לאסור את הקראים מלבוא בקהל עדת ה'".

וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל¹⁴⁵ כי אין להתיר את הקראים לבוא בקהל.

נמצינו למדים כי הראשונים והאחרונים עד לדורנו נחלקו האם ניתן להתיר את הקראים לבוא בקהל. על כל פנים, מדובר פה על סוגיא סבוכה וחמורה של יוחסין אשר גדולי ישראל שבכל הדורות חרדו מאד מהלכות חמורות אלו הנוגעות בקדושתן וטהרתן של עם ישראל כאשר יש לדון על כל מקרה לגופו של עניין ולברר את המציאות ואת ההלכה אף לשיטות המתירות את הקראים לבוא בקהל. אף על פי שהיחס אליהם הוא יחס כאל יהודים, עקב הבעיות החמורות בעניין יוחסין הסוגיא לא פשוטה וצריכה עוד ברור ועיון.

כיום המציאות במדינת ישראל היא שישנן רבנויות במדינה אשר הולכות בעקבות הגר"ע יוסף ומתירים את הקראים לבוא בקהל, וישנן רבנויות בארץ אשר הולכות בשיטת הפוסקים האשכנזים ואוסרים את הקראים לבוא בקהל. אף למתירים את הקראים לבוא בקהל חשוב להדגיש כי כל זאת בתנאי שהם יקבלו עליהם דברי חברות ויש¹⁴⁶ שהצריכו אף בדיקה של שלשה דורות על מנת לבדוק כי אין חשש ממזרות במשפחה זו ורק במקרה זה ולאחר קבלת דברי חברות ניתן להתירם לבוא בקהל.

144 חלק יב, סו.

145 בשם מו"ר הרב סיני אדלר. כמו כן אמר לי, כי בהיותו מכהן כרב העיר אשדוד לא הסכים לרשום אותם לנישואין ולחתן אותם ברבנות, ואמר כי כיום ישנן רבנויות בארץ אשר נוקטות כשיטת הגר"ע יוסף ומתירות אותם לבוא בקהל לאחר קבלת דברי חברות ויש שאינן מתירות את הקראים לבוא בקהל כשיטת פוסקי אשכנז.

146 הגר"מ אליהו זצ"ל.